

Sławomir Bukalski¹
Szczecin

Postawy rodzicielskie chroniące dzieci przed manipulacyjną działalnością grup kultowych

Wstęp

Człowiek jako istota społeczna komunikuje się z innymi osobami. Jakość procesu komunikacji międzyludzkiej ulega w życiu człowieka różnym zmianom. W zależności od wieku rozwojowego, istotną rolę odgrywa zarówno środowisko bliższe (rodzina, rodzice, rodzeństwo), jak też środowisko dalsze (grupa rówieśnicza, szkoła). Wpływ rodziców na dzieci dotyczy rozwoju funkcji poznawczych, społecznych, osiągnięć szkolnych, formowania się relacji do samego siebie oraz do innych ludzi. Rodzina jest tym składnikiem środowiska wychowawczego, który oddziałuje najdłużej i najmocniej. Pełnione funkcje wychowawcze zależą w dużej mierze od postaw jakie rodzice przyjmą wobec dziecka. Właściwe postawy rodziców stwarzają odpowiednie warunki do prawidłowego rozwoju dziecka, prowadzą do jego dojrzałości. W konsekwencji wzmacniają umiejętności do przeciwstawiania się manipulacjom w późniejszym życiu. Z kolei niewłaściwe postawy wpływają negatywnie na rozwój osobowości dziecka, stwarzają tym samym niebezpieczeństwo w wieku młodzieńczym łatwiejszego ulegania manipulacyjnym wpływom otoczenia. Badania empiryczne potwierdzają wpływ negatywnych postaw rodzicielskich na kształtowanie się nieadaptacyjnych schematów, problemy młodzieży, uzależnienia². Analogicznie można stwierdzić, że pozytywne postawy rodzicielskie wobec dziecka uodparniają je w późniejszym wieku i zapobiegają działaniom ryzykownym lub destrukcyjnym.

Psychologia wyróżnia i dokładnie opisuje poszczególne elementy procesu komunikacji międzyludzkiej. Skuteczność tego procesu może napotykać jednak na rozmaite problemy. Tak dzieje się na przykład wtedy, gdy nadawca w za-

¹ Ks. Sławomir Bukalski - dr hab. prof. US, e-mail: slawomir.bukalski@usz.edu.pl.

² Zob. D. Mąciak, *Rola postaw rodzicielskich w kształtowaniu wczesnych nieadaptacyjnych schematów. Badania populacji nieklinicznej*, „Polskie Forum Psychologiczne” (2018) 1, s. 201-215; zob. także P. Ulman, *Spoleczne i rodzinne uwarunkowania uzależnień u dzieci i młodzieży*, „Fides et Ratio” (2011) 4, s. 74-86.

mierzony sposób i bez wiedzy odbiorcy, stara się wywołać u tego ostatniego określone zachowania - manipuluje nim. Najwyższym stopniem manipulacji jest takie działanie manipulatora, w którym osoba manipulowana jest przekonana że podjęła samodzielnie decyzję, gdy tymczasem jest to konsekwencja oddziaływań manipulatora. „Ludzie dają się manipulować, bo nie wiedzą, że są manipulowani”³. Wśród osób, które szczególnie aktywne są w manipulacyjnej działalności, należy widzieć przedstawicieli różnych sekt – grup kultowych. Sekty wskazują na własny język, pozwalający łatwo i skutecznie wymieniać komunikaty. W rzeczywistości jest to zwykły przejaw manipulacji wewnątrz tychże grup oraz próby manipulowania potencjalnymi nowymi uczestnikami. Samo określenie „seкта” (łac. *sequor* – iść, podążać za kimś; lub *secare* – odcinać, oddzielać) nie jest jednoznaczne, stąd też bardziej adekwatnym określeniem jest pojęcie „grupa kultowa”, choć w literaturze pojęcia te używane są zamiennie. Opisowa definicja takiej grupy spełnia trzy następujące kryteria:

- A) werbowanie nowych członków do grupy dokonywane jest poprzez manipulację polegającą na zatajaniu istotnych informacji o grupie (o jej celach, zadaniach, założycielu, pochodzeniu, doktrynie, strukturze organizacyjnej);
- B) więź z obiektem kultu (szeroko rozumiany: kult Boga pojmowanego subiektywno-arbitralnie, kult człowieka, kult specyficznych praktyk, kult przedmiotów) wśród członków grupy ma charakter irracjonalny, często wręcz obsesyjny;
- C) konsekwencją pobytu w grupie są widoczne zagrożenia u nowego adepta dla sfer jego życia: psychiczno-duchowej, fizycznej oraz społecznej⁴.

Podstawowe pytanie problemowe, które jawi się w powyższym kontekście brzmi: które postawy rodzicielskie i w jakim stopniu pozwalają młodemu człowiekowi skutecznie bronić się przed manipulacyjną działalnością grup kultowych?

Artykuł ukazuje kontekst rozważanego problemu zarówno od strony przedmiotowej, jak też podmiotowej. Najpierw więc zaprezentowana zostanie istota mechanizmów manipulacyjnych, następnie przedstawiona zostanie cecha, jaką jest podatność na oddziaływanie grup kultowych. Trzecia część artykułu to prezentacja postaw rodzicielskich, które przyczyniają się do obniżania cechy, jaką jest podatność na manipulacyjne oddziaływanie ze strony grup kultowych i tym samym ochrona adolescenta przed destrukcyjnym wpływem tychże grup.

³ J. Stelmach, *Sztuka manipulacji*, Warszawa 2018, s. 13.

⁴ Bardziej szczegółowe aspekty związane z niniejszą definicją zawarte są w S. Bukalski, *Skala Podatności na Działania Grup Kultowych. Podręcznik*, Szczecin 2011, s. 18-19.

1. Istota działań manipulacyjnych

Manipulacyjne działania podejmowane przez różne grupy przedstawiane są w literaturze jako najbardziej charakterystyczne, najistotniejsze oraz wystarczające kryterium pozwalające uznać daną grupę za grupę kultową⁵. Pojęcie manipulacji bywa używane w kontekście medialnym (przekaz informacji), genetycznym (osobą ludzką) oraz w kontekście sekt (grupy kultowe). W tym ostatnim przypadku w literaturze przedmiotu bardzo często używane jest pojęcie „psychomanipulacji”. Łacińskie określenie *manus pellere* oznacza dosłownie trzymać dłoń w czyjejś dłoni, mieć kogoś w ręce. Tadeusz Hanusek definiując pojęcie manipulacji wskazuje na kilka sfer ludzkiej egzystencji: „Kaźde, a więc werbalne, audialne, wizualne i inne oddziaływanie na psychikę człowieka lub grupy ludzi, które ma na celu poddanie przedmiotu oddziaływania maksymalnemu wpływowi i kontroli jego procesów myślowych i zachowań oraz przekształcenie jego postawy i poglądów, zazwyczaj przy wykorzystaniu z jednej strony niewiedzy lub słabej orientacji tego przedmiotu w sferze światopoglądowej lub innej, zaś z drugiej - jego obojętnego, bądź negatywnego stosunku do społecznie akceptowanych wartości bądź do przedmiotów czy zjawisk w sferach codziennego życia”⁶. W działaniach manipulacyjnych widoczny jest wpływ na całego człowieka, czyli na jego sferę duchową, psychiczną oraz fizyczną. W wyniku manipulacyjnego oddziaływania osoba jest zwykle przekonana, że podjęła wolną decyzję o sposobie swojego postępowania w danej sytuacji. Abraham Maslow zauważa, że: „zbyt wielu ludzi nie decyduje o sobie lecz pozwala za siebie podejmować decyzje [...]. Ludzie ci są pionkami poruszonymi przez innych, a nie jednostkami samodzielnie działającymi, samookreślającymi się”⁷. Słowa te, odnoszone są do wymuszenia zachowań mających na celu podjęcie konkretnych decyzji z przekonaniem, że ta decyzja to wyraz własnej woli i własnego rozumu. Ten mechanizm jest uznawany za najwyższy poziom manipulacyjny⁸.

---

⁵ Por. T. Alexiewicz, *Psychomanipulacja w sektach*, „Albo albo. Problemy psychologii i kultury. (Sekty i kultury)” (2001) 2, s. 139.

⁶ T. Hanusek, G. Mikrut, *Sekty, pieniądze i władza*, „Sekty i Fakty” (2001) 9, s. 11; por. także M. Szostak, *Sekty destrukcyjne. Studium metodologiczno-kryminalistyczne*, Zakamycze 2001, s. 305.

⁷ A.H. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990, s. 227.

⁸ Por. R. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańsk 1996, s. 51-60; por. także S. Bukalski, *Manipulacyjny język w grupach kultowych*, [w:] D. Krok, S. Pawiński [red.], *Język przekazu religijnego*, Opole 2006, s. 65-79; T. Witkowski, *Psychomanipulacje*, Wrocław 2000, s. 82-91.

Manipulacja może dotyczyć zachowań człowieka, jak również jego emocji i sposobu myślenia⁹. Mówiąc o manipulacji trzeba mieć na uwadze, że jest to działanie świadome, w którym manipulator ukrywa zamierzone cele, aby osiągnąć jakiś korzystny dla siebie cel. Działania manipulacyjne prowadzą do zniewalania ludzkiego myślenia oraz ubezwłasnowolniania jednostki w różnych aspektach życia. To poważne zagrożenie jest szczególnie niebezpieczne w odniesieniu do ludzi młodych. Osoby manipulowane ulegające oddziaływaniom grup kultowych są nieświadome tego, że kontakt został zainscenizowany i dokładnie wyreżyserowany. Wyrafinowane techniki kontroli umysłu, przy wykorzystaniu sprzyjających okoliczności choć zdają egzamin wobec każdego człowieka, to w relacji do człowieka młodego należy uznawać za wyjątkowo niebezpieczne zagrożenie. Do najpowszechniejszych technik manipulacyjnych należą: oferowanie przyjaźni i miłości, deklarowanie pomocy materialnej i duchowej zwłaszcza osobom z różnymi problemami, organizowanie kursów dla osób pragnących podnieść swoje kwalifikacje, powiększenie lub zdobycie kapitału, zwiększenie skuteczności działania, rozwój różnych sfer osobowości. Zasadniczo chodzi tu o „usługi” zgodne z potrzebami potencjalnego kandydata. Istotnym aspektem działań manipulacyjnych jest bazowanie na tym co jest naturalne dla człowieka¹⁰.

Najpowszechniejszym rodzajem manipulacji jest manipulacja słowem. Oczywiście, inaczej będzie ona wyglądać w indywidualnych relacjach interpersonalnych, inaczej w grupach kultowych, a inaczej w masowym wpływie społecznym. Manipulacja w komunikowaniu przebiegać może na płaszczyźnie przekazu informacji (kłamstwa, oszustwa, świadome pomijanie pewnych treści, sugerowanie treści poprzez kolejność ich przedstawiania itp.) lub na płaszczyźnie emocjonalnej¹¹. Grupy kultowe posługują się powszechnie manipulacją w obu wspomnianych powyżej płaszczyznach. Wskazanie powyższych kryteriów jest ważne także w kontekście uniknięcia pomyłki, by manipulację nie przypisać do działań wychowawczych, szkolnej edukacji, kościelnego nauczania lub funkcjonowania grup w strukturach Kościoła.

Zniekształcanie języka początkowo może sprzyjać uzyskaniu poczucia bycia w elitarnej grupie i zwiększenie poczucia bezpieczeństwa. Z czasem jednak bardziej prawdopodobny jest niepokój, który swoje źródło może mieć w sztywnym schematyzmie. Jean Abgrall zauważa, iż „dialektyczna technika stosowana przez sekty opiera się na powszechnym używaniu nonsensu, zarówno w języku

---

⁹ Por. M. Jankowska, *Psychomanipulacja jako technika werbunku wykorzystywana przez sekty oraz ich fasadowe organizacje*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy” (2012) 4, s. 161-174.

¹⁰ Por. M.T. Singer, J. Lalich, *Sekten. Wie Menschen ihre Freiheit verlieren und wiedergewinnen können*, Heidelberg 1997, s. 148-149.

¹¹ Por. Z. Hanas, *O różnych formach manipulacji człowiekiem*, „Communio” (2000) 11, s. 55-67.

jako systemie (w jego budowie i symbolice), jak i w poszczególnych słowach (w formie i treści)¹². Szczególnym mechanizmem manipulacyjnym jest dozowanie informacji lub całkowite trzymanie ich w tajemnicy. Mechanizm ten sprawia, iż potencjalny uczestnik grupy ma uniemożliwioną właściwą ocenę konkretnej sytuacji oraz swojego postępowania. Jedynym arbitrem zachowania staje się wówczas sam manipulator. Przywódcy grup bardzo często podsycają różne lęki wewnątrz grupy, bądź wobec potencjalnych uczestników grupy, z którymi mają kontakt. Podsycane lęki (np. poprzez upominanie, poprzez wzbudzanie winy, poprzez wzajemną kontrolę wypowiedzianych zdań) doprowadzają uczestników grupy wręcz do wzajemnego szpiegowania. Manipulacyjny język grup kultowych to zazwyczaj żargon przesycony fikcją, abstrakcją, osądający oraz stwarzający pozór elitarnego wybrania dla posługujących się nim. Skoro wypowiedzane słowa są tym, co człowiek wcześniej pomyśli, to o języku grup kultowych można by powiedzieć „język nie-myślenia”. Język będący podstawowym doświadczeniem każdego człowieka, pozwalając wyrażać zdolności człowieka do myślenia i przeżywania, w przypadku grup kultowych prowadzi zazwyczaj do ogromnego zawężenia i zubożenia wśród tych, którzy się nim posługują¹³.

2. Manipulacyjna podatność wieku młodzieńczego

W przeciwieństwie do manipulacyjnych oddziaływań grup kultowych (aspekt przedmiotowy), kolejny fragment ukazuje problematykę z perspektywy młodego człowieka i jego psychospołecznych uwarunkowań (aspekt podmiotowy)¹⁴. Problem podatności osoby na manipulacyjne oddziaływania jest zagadnieniem złożonym. Wręcz niemożliwe jest zestawienie zamkniętego katalogu cech osoby, które czynią ją podatną na agitację sekt. Analizowane pojęcie podatności (ang. Vulnerability; niem. Anfälligkeit) jest pojęciem wieloznacznym. Pojęcie to w zależności od kontekstu może mieć konotacje pozytywne, jak również negatywne. Negatywna konotacja wskazuje na cechę osoby słabej, biernej, zależnej, z małą odpornością, z łatwością na uszkodzenie¹⁵. Joan C. Ross i Michael D. Langone mówiąc o cechach młodego człowieka związanych z podatnością na oddziaływanie grup kultowych używają określenia „personal

---

¹² J. Abgrall, *Sekty. Manipulacja psychologiczna*, Gdańsk 2005, s. 141; zob. także S. Bukalski, *Skala Podatności na...*, s. 47-48.

¹³ Szerzej na temat manipulacji językowej zob. S. Bukalski, *Manipulacyjny język w grupach kultowych*, [w:] D. Krok [red.], S. Pawiński, *Język przekazu religijnego*, Opole 2006, s. 65-79.

¹⁴ Szerzej na temat uwarunkowań podatności młodego człowieka zob. S. Bukalski, *Podatność młodzieży na...*, s. 70-116.

¹⁵ Zob. A. Reber, *Słownik psychologii*, Warszawa 2000, s. 509.

vulnerability”. Tym samym wskazują na cechę w kontekście negatywnym¹⁶. Podatność w kontekście niniejszego rozważania należy rozumieć jako predyspozycję mającą charakter latentny, mogącą służyć do charakterystyki osoby i jej zachowań. Jest to pewna dyspozycja obejmująca obserwowalne zachowania, uczucia, myśli, motywy.

Psycholog społeczny Philip G. Zimbardo postawił tezę, iż w zmieniających się warunkach życia młodego człowieka, praktycznie każda osoba jest podatna na manipulacyjne oddziaływania grup kultowych¹⁷. Jednocześnie autor ten zaznacza, że stopień podatności na wpływ sekt jest zróżnicowany. Odrzuca także pogląd z którego mogłoby wynikać, że grupy kultowe są zagrożeniem jedynie dla jakiejś małej grupy osób z zaburzoną osobowością. Wręcz przeciwnie, podatność na manipulacyjne oddziaływania jest czymś powszechnym i dotyczy szerokiej populacji w każdym społeczeństwie. Adherenci grup kultowych pochodzą bowiem ze wszystkich warstw społecznych, z różnych grup wiekowych, z rodzin patologicznych oraz z tzw. rodzin normalnych. „Potencjalni kandydaci pochodzą zarówno z rodzin normalnych i szczęśliwych, jak i z domów rozbitych i przeżywających trudności”¹⁸. Powyższy pogląd jest potwierdzany w literaturze przedmiotu także przez innych autorów. Z kolei Jean Ritchie podkreśla że „tylko chorzy umysłowo są odporni na agitację sekt. Członkami sekt zostaje się niezależnie od płci, pochodzenia, wieku”¹⁹.

Niemiecki znawca problematyki Andreas Schulze poszukując odpowiedzi na pytanie o cechy osoby podatnej wyraża przekonanie, że podatność na działania tych grup nie ma nic wspólnego z inteligencją, ze sposobem życia, stanem psychicznym czy rozwojem społecznym. Różne sekty zainteresowane są różnymi typami ludzi, których mogą wykorzystać dla własnych interesów. Według tego autora podatność dotyczy jedynie określonych typów ludzi, którzy są atrakcyjni dla sekt²⁰. Niemiecki Instytut Stosowanej Psychologii Głębi przedstawia trzy typy osób podatnych na działania sekt. Pierwszy z nich to typ A - *Der sehnsüchtige Labil* (*chorobliwie niestabilny*). Jest to człowiek z największą podatnością na manipulacje. Skłonność ta wynika z tęsknoty za bezpieczeństwem i klarownością otaczającej rzeczywistości. Ludzie ci, z racji złych relacji z rodzicami we wczesnym dzieciństwie i z niezaspokojonej potrzeby bezpieczeństwa szukają jej w późniejszym życiu. Człowiek, który odczuwa że ma za sobą nie-

¹⁶ J.C. Ross, M.D. Langone, *Cultus. What Parents Should Know*, New York 1988, s. 29.

¹⁷ P.G. Zimbardo, *Jeder kann von einer Sekte verführt werden*, „Psychologie heute” (1997) 11, s. 34-37; zob. także S. Bukalski, *Skala Podatności na...*, s. 20.

¹⁸ P.T. Nowakowski, *Sekty. Co każdy powinien wiedzieć*, Tychy 1999, s. 28.

¹⁹ J. Ritchie, *Tajemniczy świat sekt i kultów*, Warszawa 1994, s. 14.

²⁰ A. Schulze, *Sekten. Die 5 Phasen der Indoktrination. Wo werben Sekten und welche Menschen werden Mitglieder?*, München 1998; Institut für Angewandte Tiefenpsychologie, *Sind Sie anfällig für Sekten?*, <http://sektenberatung.info/texte/12.pdf>, (04.07.2019).

szczęśliwe życie, tęskni za uzdrawiającą i zbawiającą nauką. Drugi typ osoby podatnej to tzw. typ B – *Der anfällige Gegner* (podatny antagonist). Ta grupa ludzi charakteryzuje się nieustanną skłonnością do udowadniania innym, że nie są podatni na wpływy sekt. Gotowi są angażować się w spory dotyczące tego właśnie tematu. Próbują wręcz udowadniać innym, że są odporni i niezależni. Natomiast trzeci typ osób podatnych, tzw. typ C – określane jako *Der kritische Realist* (krytyczny realista). Ta grupa ludzi należy do najbardziej odpornych na wpływy sekt, choć nie całkowicie wolnych od manipulacyjnego wpływu. Osoby te są gotowe sprawdzać wszystkie nowe informacje, które do nich docierają i mogłyby mieć określone konsekwencje życiowe²¹.

Podmiotowy aspekt powyższego zagadnienia może być uwarunkowany kryzysem zaufania do tradycyjnego systemu wartości, do panujących wzorców życia, poczuciem wyobcowania, poczuciem sfrustrowania, bezradnością, osamotnieniem w domu, w szkole, w pracy, wyalienowaniem. Młodzi ludzie czujący, że są nieakceptowani, że nie są traktowani na serio, są rozczarowani technologicznym społeczeństwem, systemami wychowawczymi, przepisami i praktykami Kościoła, szukają najprostszycy rozwiązań. W konsekwencji stają się stosunkowo łatwym „łupem” dla werbowników z różnych grup kultowych.

Bardzo interesujące studium na temat ofiar sekt destrukcyjnych prezentuje Maciej Szostak. W swojej pracy autor zastanawia się, czy można mówić o swoistym przeznaczeniu do tego, aby stać się ofiarą sekt? Czy ofiary sekt destrukcyjnych posiadają jakieś specyficzne cechy, czy charakteryzują się jakimiś określonymi predyspozycjami? Autor powołując się na opinie psychologów, socjologów, teologów i wiktynologów odpowiada pozytywnie na powyższe pytania. Wśród typowych uwarunkowań, które kształtowane są w długim procesie wychowawczym i mają związek z osobistą podatnością wylicza:

- dzieci i młodzież, w szczególności z rodzin rozbitych, patologicznych, bez tzw. „życiowych perspektyw”;
- tzw. „osoby poszukujące” – o nieukształtowanym systemie wartości;
- osoby z zaburzeniami osobowości (neurotyzm, depresje, frustracje, psychozy, fobie);
- osoby samotne, posiadające zwiększoną potrzebę tzw. „akceptacji społecznej”;
- osoby z podwyższonym progiem wrażliwości, z zaburzeniami samooceny, z zaburzeniami racjonalnej oceny rzeczywistości;
- osoby religijne - „nadwrażliwe”²².

---

²¹ Institut für Angewandte Tiefenpsychologie, *Sind Sie anfällig für Sekten?*, <http://sektenberatung.info/texte/12.pdf>, (04.07.2019).

²² Por. M. Szostak, *Sekty destrukcyjne*, s. 327-328; zob. także S. Bukalski, *Skala Podatności na...*, s. 23.

Poczucie zagubienia, niepewności, brak więzi z rodzicami, potrzeba przynależności społecznej i religijnej, euforyczny nastrój, wewnętrzna pustka, potrzeba nowych przeżyć, chęć tworzenia jakichś wspólnot, potrzeba kultu wybranego mistrza to także typowe cechy młodego człowieka czyniące go podatnym na manipulacyjne działania. Niezaspokojone potrzeby wspólnoty i przynależności, transcendencji, poszukiwania sensu życia oraz słaby związek z Kościołem lub całkowity brak tego związku, mają silny związek z procesem wychowawczym realizowanym w domu rodzinnym.

Współczesna psychologia ukazuje człowieka nie tyle jako jednostkę z jej cechami i właściwościami, lecz jako jednostkę w kontekście społecznym, w kontekście grupy, która najmocniej na niego wpływa. Tą grupą jest rodzina, która powinna być najskuteczniejszą obroną przed sektami. Jednakże i ona przeżywa swoje kryzysy: rodziny rozbite, niestabilizowane, patologiczne, z doświadczeniem wyobcowania, z brakiem właściwej opieki wychowawczej, miłości rodzicielskiej, pozytywnej roli ojca jako osoby znaczącej w rodzinie. Niekorzystne wpływy środowiska rodzinnego w okresie dzieciństwa oraz w powstałych wówczas urazach i kompleksach zwiększają podatność młodego człowieka na manipulacyjne oddziaływania. Badania empiryczne potwierdzają, iż zwłaszcza aktualna sytuacja rodzinna oraz struktura rodzinna, mocno wyjaśniają nasilenie podatności na oddziaływania grup kultowych wśród młodzieży. Spośród wymiarów tej sfery najsilniejszy związek z podatnością mają: nieprawidłowa komunikacja rodzinna; nasilone negatywne postawy rodzicielskie (odrzucająca zwłaszcza ojca i wymagająca), niska postawa kochająca (zwłaszcza matki), nasilony schematyzm działania i pesymizm życiowy, niska adaptacyjność rodziny. Powyższe wymiary życia rodzinnego najsilniej determinują podatność. Wśród osób wysoko podatnych, strukturę cech wyjaśniających przyczynowo podatność, stanowią: brak wzajemnego zrozumienia; postawa odrzucająca matki oraz odgrywane role rodzinne, które mają jednak charakter patogeniczny. Predyktorami podatności są także niska umiejętność w radzeniu sobie z problemami rodzinnymi; niska empatia rodzinna; nasilone patogeniczne role rodzinne oraz trudności w zintegrowanym przeciwstawianiu się kryzysom. Rodzina widziana jest przez osoby wysoko podatne jako związek o niskiej funkcjonalności, wśród rodziców widoczne są częstsze konflikty. Osoby wysoko podatne wyrażają także pozytywną ocenę wobec działalności grup uznawanych powszechnie za sekty. Ważnym odkryciem jest fakt, iż podatność na oddziaływania grup kultowych wiąże się zdecydowanie mocniej z aktualną sytuacją rodzinną badanych osób, niż z postawami rodziców dotyczącymi przeszłości²³.

---

²³ S. Bukalski, *Podatność młodzieży...*, s. 181-196; por. także H. Bear, *Jugendreligionen*, [w:] H. Gasper [red.], J. Müller, F. Valentin, *Lexikon der Sekten, Sondergruppen und Weltanschauungen. Fakten, Hintergründe, Klärungen*, Freiburg 1994, s. 542.

Okres młodzieńczy charakteryzuje się specyficznymi prawami i zachowaniami. Kryzys młodzieńczy, konflikty potrzeb, zmienność nastrojów emocjonalnych przy jednoczesnej tendencji do idealizowania rzeczywistości zwiększają podatność na manipulacyjne oddziaływanie werbowników. Czymś naturalnym w tym okresie rozwojowym jest poszukiwanie nowych dróg i sposobów radzenia sobie. Grupy kultowe bardzo często zwracają się do młodzieńczego odczucia alienacji, braku akceptacji tradycyjnych struktur społecznych, często posługują się młodzieńczym wizerunkiem, prezentując na zewnątrz witalność, prężność, otwartość, radykalizm. To wszystko sprawia, że właśnie ludzie młodzi są szczególnie narażeni na różne zagrożenia, w tym na aktywną działalność sekt²⁴.

Nasilenie podatności na zwerbowanie ma silny związek z komunikacją w rodzinie. Wymienia się zwłaszcza zaburzone relacje z ojcem (subiektywnie widziane przez młodzież lub obiektywnie istniejące), jak również fizyczny bądź psychiczny brak ojca. Tomasz Alexiewicz wypowiada się na powyższy temat w sposób bardzo zdecydowany: „jedynym elementem różniącym członków sekty od reszty populacji jest psychologiczna nieobecność ojca”²⁵. Związek z ojcem, zależność psychiczna od ojca wzrasta wraz z procesem dojrzewania dziecka. Autorytet ojca, przekazywane przez niego informacje o otaczającej rzeczywistości, o systemie norm postępowania mają istotne znaczenie dla rozwoju dziecka. Dla chłopców ojciec stanowi wzór osobowy, dla dziewcząt ojciec jest wzorem mężczyzny. Powyższa prawidłowość wydaje się być istotna w kontekście grup kultowych, w których liderami są zasadniczo mężczyźni. Brak udziału ojca w wychowaniu powoduje określone psychologiczne następstwa: mogą pojawiać się zaburzenia identyfikacji płciowej, tendencje do działania z natychmiastową gratyfikacją, zewnętrzne umiejscowienie kontroli, niepokój, gorsze przystosowanie społeczne. „Można przypuszczać, że brak dostatecznego udziału ojca w wychowaniu jest jednym z czynników, który od strony psychogenetycznej mógłby wyjaśnić zjawisko ich bujnego rozwoju”²⁶.

Zdecydowanie mniej informacji istnieje w literaturze przedmiotu, gdy ukazany jest związek podatności na manipulacyjne oddziaływania grup kultowych młodych ludzi i ich relacje z matką. Ewa Ziarek na podstawie badań empirycznych stwierdza, że istnieją istotne związki statystyczne pomiędzy pozy-

---

²⁴ Por. G. Klosinski, *Psychokulte. Was Sekten für Jugendliche so attraktiv macht*, München 1996, s. 19-20.

²⁵ T. Alexiewicz, *Wiara w pigulce, czyli sekty. Rozmowa o destrukcyjnych ruchach religijnych i parareligijnych*, Poznań 1998, s. 15.

²⁶ T. Doktor, *Udział ojca w wychowaniu a uczestnictwo w ruchu parareligijnym*, [w:] T. Doktor [red.], *Ruchy pogranicza religii i nauki jako zjawisko socjopsychologiczne*, t. 1, Warszawa 1984, s. 49.

tywną oceną bilansu życiowego matek a obrazem siebie i większą odpornością na psychomanipulację wśród ich nastoletnich córek²⁷.

Wskazując na sytuację rodzinną jako na jeden z istotnych czynników warunkowań podatności młodego człowieka na oddziaływania grup kulturowych należy podkreślić, że rodzicielskie systemy wychowawcze autorytarne oraz liberalne są tymi, które najbardziej przyczyniają się do kształtowania u dziecka osobowości niedojrzałej. Surowa, nadmierna kontrola lub całkowity brak zainteresowania dzieckiem prowadzi do ukształtowania w późniejszym wieku rozwojowym postaw pełnych zależności, łatwości ulegania sugestiom, nieumiejętność odmowy, poczucie osamotnienia. Dużo korzystniejsze warunki rozwoju dojrzałej osobowości, a tym samym większą odporność na zachowania dewiacyjne (w tym uczestnictwo w grupach kulturowych) daje demokratyczny system wychowawczy preferowany przez rodziców.

3. Postawy rodzicielskie zapobiegające wpływowi grup kulturowych

Psychologia podejmując problematykę postaw, wskazuje na tendencję do zachowania się w specyficzny sposób wobec drugiej osoby, jakiejś sytuacji lub problemu, czy też do konkretnego przedmiotu. Każda postawa zawiera w sobie trzy składniki: emocjonalny (uczuciowy), intelektualny (myślowy) oraz behawioralny (konkretne zachowania). W oddziaływaniach wychowawczych za najbardziej charakterystyczny i znaczący uznawany jest składnik emocjonalny. To ten składnik najmocniej wyznacza kierunek i charakter myślenia oraz działania rodziców. Poprzez postawę rodziców - macierzyńską lub ojcowską - dziecko uzyskuje z jednej strony wzorce dla swego późniejszego zachowania, z drugiej zaś strony kształtuje się jego wiara we własne siły i poczucie bezpieczeństwa. Przykład rodziców, różnorodne oddziaływania wynikające z toku codziennych czynności i ustosunkowań członków rodziny do siebie oraz do tychże czynności prowadzi dziecko do przyszłych dojrzałych zachowań psychospołecznych. Szczególną rolę w tych ustosunkowaniach rodziców do dziecka odgrywa wspomniany już ładunek emocjonalny. Emocjonalne ustosunkowania rodziców wobec dziecka przenikają także wszelkie oddziaływania wychowawcze i wywołują u dziecka reakcję w postaci specyficznego zachowania się²⁸. Należy podkre-

---

²⁷ E. Ziarek, *Obraz siebie nastoletnich dziewcząt różnie oceniających bilans życiowy matek a ryzyko podatności na psychomanipulację*, [w:] E. Narecka, E. Ziarek [red.], *Psychomanipulacja a młodzież. Zjawisko - zagrożenie - pomoc*, Lublin 2002, s. 17-26.

²⁸ Por. M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie i ich wpływ na osobowość dziecka*, [w:] M. Ziemska [red.], *Rodzina i dziecko* Warszawa 1980, s. 156; por. także M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*

ślić, że rodzice wychowują dziecko przede wszystkim poprzez swoje postawy, w których mieszczą się zarówno postawy rodzicielskie, jak i wychowawcze. Relacje rodzinne a szczególnie postawy rodzicielskie stymulują kształtowanie się osobowości dziecka oraz wpływają jednoznacznie na jego zachowania, na jego funkcjonowanie w grupie społecznej, na jego samoocenę oraz na podejmowane życiowe decyzje. Prawidłowe postawy rodzicielskie jawią się także jako swoisty imperatyw we wszystkich działaniach profilaktycznych, rozumianych jako tzw. profilaktyka pierwszorzędowa, czyli oddziaływania zmierzające do uodpornienia dziecka na jakiegokolwiek zagrożenia w późniejszym życiu jako adolescent lub osoba dorosła.

Spośród właściwych postaw rodzicielskich na szczególną uwagę i wyróżnienie zasługuje postawa akceptująca dziecko²⁹, czyli przyjęcie go takim jakie ono jest. Akceptacja jego cech fizycznych, temperamentu, możliwości umysłowych, ale także ograniczeń i trudności. W sytuacjach nagannego zachowania ważne jest dawanie dziecku do zrozumienia, że jego zachowanie jest niewłaściwe, ale nie jest takim jego osoba. Ważna jest znajomość potrzeb dziecka i zaspokajanie ich. Rodzice dają dziecku poczucie bezpieczeństwa i zadowolenia z własnego istnienia. Akceptujący rodzice ujawniają przed dzieckiem swoje pozytywne nastawienie emocjonalne. Relacja z dzieckiem jest przyjemnością i daje rodzicom oraz dziecku zadowolenie. Jednocześnie rodzice poznają potrzeby dziecka i podejmują wysiłek, aby te potrzeby zaspokajać. Postawa rodzicielska akceptująca poprzez danie dziecku poczucia bezpieczeństwa i zadowolenia pozwala najmocniej kształtować dojrzałe zachowania w okresie dorastania, także wobec analizowanych zagrożeń czyli manipulacyjnego oddziaływania różnych sekt.

Konsekwencją realizowanej przez rodziców postawy akceptacji w stosunku do dziecka jest ukształtowanie zdolności do nawiązywania trwałej więzi emocjonalnej w wieku dorastania i dorosłości wobec innych osób. „Akceptacja ze strony rodziców, może dawać młodemu człowiekowi poczucie bezpieczeństwa, a jednocześnie odwagę w wyznaczaniu i realizacji celów”³⁰. Dorastający, który doświadczał postawy akceptacji w dzieciństwie potrafi wyrażać własne uczucia, czuje się bezpiecznie, w relacjach interpersonalnych ujawnia dojrzałe przywiązanie do osób znaczących.

Postawa współdziałania z dzieckiem to druga z prawidłowych postaw rodzicielskich. Świadczy ona o pozytywnym zaangażowaniu się i zainteresowaniu rodziców zabawą i pracą dziecka. W nawiązywaniu kontaktów z dzieckiem

---

i ich wpływ na wychowanie, „Zagadnienia Wychowawcze w Aspekcie Zdrowia Psychicznego” (1972) 4, s. 23-30.

²⁹ Typologia postaw rodzicielskich przyjęta w niniejszym artykule nawiązuje do teoretycznej koncepcji Marii Ziemskiej. M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 1973, s. 59-67.

³⁰ M. Sabaj-Sidur, *Percepcja postaw rodzicielskich a nadzieja na sukces młodzieży*, „Fides et Ratio” (2018) 2, s. 230.

rodzice są aktywni. Nie ma tu miejsca na natarczywe działania, rodzice unikają tzw. wtrącania się. Rodzice dają do zrozumienia dziecku, że w każdej chwili może na nich liczyć³¹. Wykazują aktywność w nawiązywaniu kontaktu z dzieckiem, podejmują działania informujące i wyjaśniające. W ten sposób zasób wiadomości u dziecka poszerza się. Ten intelektualny fundament prowadzi do zdobywania wiedzy oraz szukania odpowiedzi na nurtujące pytania w późniejszym wieku. Rodzice znajdują przyjemność nie tylko we wspólnym wykonywaniu czynności, ale i we wzajemnej wymianie uwag, obserwacji i zdań.

Konsekwencją postawy współdziałania jest ufność dziecka wobec rodziców, chętnie zwracanie się do nich po rady, wsparcie i ewentualnie szukanie pomocy. Własny wysiłek daje dziecku satysfakcję, jest ono zadowolone z własnej pracy. W okresie adolescencji jest w stanie skutecznie odróżnić działania manipulacyjne ze strony innych osób od odpowiedzialnego współdziałania.

Kolejną prawidłową postawą rodziców jest dawanie dziecku właściwej swobody. Naturalnie musi to być swoboda stosowna do jego wieku. Dziecko przechodząc w kolejne fazy rozwoju coraz bardziej oddala się fizycznie od rodziców, ale przy tym rozbudowuje się więź psychiczna. W miarę dorastania rodzice ufając dziecku, dają mu coraz szerszy zakres tychże swobód. W kontekście własnych zachowań, rodzice potrafią zachować autorytet i pokierować dzieckiem w takim zakresie, w jakim jest to konieczne. Dbając o bezpieczeństwo swojego dziecka i dając mu rozsądną swobodę, potrafią być obiektywni w ocenie ryzyka³².

Konsekwencją powyższej postawy rodzicielskiej jest zdolność adolescenta do kontaktów z rówieśnikami, uspołecznienie, pewność siebie, łatwość przystosowania do nowych sytuacji społecznych. W sytuacji zagrożenia ze strony manipulacyjnej działalności sekt młody człowiek potrafi prawidłowo reagować mając poczucie pewności siebie i trafności własnych decyzji.

Postawą rodziców szczególnie ważną w stosunku do dziecka jest uznawanie jego praw w rodzinie jako równych. Postawa ta wyraża się w przyjmowaniu odpowiedzialności za własne działania, ale i oczekiwanie takiego odpowiedzialnego oraz dojrzałego zachowania ze strony dziecka. W ten sposób rodzice wyrażają szacunek dla indywidualności dziecka. Podsuwając mu sugestie, robią to w sposób swobodny, nie formalny i nie wścibski czy dyktatorski. Dziecko wie czego może oczekiwać od rodziców i czego rodzice oczekują od niego. Warto podkreślić, że te oczekiwania są oczekiwaniami na miarę możliwości dziecka³³. Poszanowanie indywidualnych praw dziecka przejawia się w taktownym postę-

---

³¹ Por. M. Przetacznik-Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza*, t. 2, Warszawa 1994, s. 135.

³² Por. M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 1973, s. 72.

³³ Por. tamże, s. 72-73.

powaniu z nim w sytuacjach codziennych. Uznawanie praw dziecka w rodzinie zawsze jest związane ze wzajemnym okazywaniem szacunku.

Konsekwencją doświadczonej postawy rodzicielskiej jest ukształtowana cecha lojalności oraz gotowość do solidarności zarówno wobec innych członków rodziny, jak również wobec osób znaczących. Dorastający przejawia tendencje do własnej inicjatywy oraz aktywnie tworzy realistyczny obraz samego siebie. Ta cecha z całą pewnością pozwala skutecznie rozróżniać manipulacyjne oddziaływania grup kultowych.

W kontekście postaw rodzicielskich i oddziaływań grup kultowych, szczególnie rolę należy przypisać postawom ojców. Badania Mieczysława Płopy wskazują, że postawy ojców takie jak: rozumienie potrzeb dziecka (np. kontaktów z rówieśnikami), racjonalne rozwiązywanie przez nich zaistniałych sytuacji konfliktowych, zachowania opiekuńcze nacechowane dużym uczuciem wobec dzieci, troska o przyszłość, o wyniki w nauce, zadowolenie z osiągnięć dziecka, oraz spędzanie z dzieckiem wolnego czasu sprzyja ogólnemu rozwojowi dziecka³⁴. Zasadnicza rola ojca polega na trosce o właściwy i pełny rozwój dziecka. Najważniejszymi potrzebami dziecka, które należy zaspokoić, aby czuło się kochane to potrzeba przynależności do kogoś, potrzeba bezpieczeństwa, czułości, opiekuńczości, szacunku, potrzeba bliskości i więzi³⁵. Pozytywne relacje dziecka z rodzicami, właściwe więzi emocjonalne łączące członków rodziny oraz prawidłowe style wychowania, przyczyniają się do ukształtowania u dzieci odpowiedniego systemu wartości i norm, właściwych sposobów zachowanie się, właściwego stosunku do Boga i drugiego człowieka. W konsekwencji pozwalają skuteczniej stawiać czoło manipulacyjnym działaniom grup kultowych.

Podjęcie przez rodziców pozytywnych postaw w relacji do dzieci jest działaniem uodporniającym na manipulacyjne wpływy w wieku dorastania. W kontekście powyższych postaw rodzicielskich sprzyjających rozwojowi dziecka warto zauważyć także konkretne działania uodporniające na manipulacje ze strony innych osób. Wśród tych działań jest promocja wartości związanych z przygotowaniem do przyszłego, samodzielnego życia małżeńskiego i rodzinnego. Powinno się to dokonywać poprzez pomoc młodemu człowiekowi w kształtowaniu poczucia odpowiedzialności za swoje codzienne obowiązki, za swoje życie, za drugiego człowieka. W kontekście działań zapobiegawczych prowadzonych wśród rodziny należy dążyć do kształtowania w życiu młodego człowieka dojrzałości osobowej w zakresie takich kryteriów jak: realne poznanie świata, akceptacja siebie, postawa miłości, wewnętrzna integracja, sens życia,

---

³⁴ Por. M. Płopa, *Psychologia rodziny: teoria i badania*, Kraków 2005, s. 287.

³⁵ Por. M. Ryś, *Wychowanie do miłości*, [w:] M. Ryś [red.], *Autorytet prawdy. Wychowanie dzieci i młodzieży*, Warszawa 2006, s. 166.

hierarchia wartości, gotowość do poświęceń, twórczość w jakiejś dziedzinie³⁶. Wychowanie w domu rodzinnym, które ma prowadzić do dojrzałości osobowej, nie może pomijać takich zachowań, w których ujawniają się wyrzeczenie, zdrowy osąd, panowanie nad sobą, kształtowanie realnej samooceny. W zależności od wieku dziecka niezbędna jest także mądra kontrola rodzicielska. „Kontrola rodzicielska jest istotnym czynnikiem oddziaływań profilaktycznych w zakresie podejmowania przez dzieci i młodzież zachowań ryzykownych”³⁷.

Istotnym aspektem związanym z kształtowaniem postawy dojrzałej, zapobiegającej oddziaływaniom manipulacyjnym jest pomoc młodzieży w porządkowaniu świata wartości, pomoc w dokonywaniu hierarchizacji wyznawanych wartości. Wartości stanowią bowiem czynnik motywujący do aktywności decyzyjnych człowieka, do jego działalności, funkcjonowania w społeczeństwie. Wartości odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu zachowania jednostki w kontekście przystosowania społecznego. W kontekście oddziaływania rodzicielskiego ten aspekt działań zapobiegawczych jawi się wręcz jako niezbędny warunek dojrzałego rozwoju. Rodzicie bowiem jako osoby znaczące dla dziecka stanowią ważny punkt odniesienia w kształtowaniu świata wartości.

Kolejnym aspektem działań prewencyjnych dotyczącym obniżania poziomu podatności na działania grup kultowych jest skoncentrowanie się na wyjaśnianiu pojęć. Każde pojęcie zawiera w sobie wymiar konotacyjny i denotacyjny. Szczególnie ważne wydaje się być merytoryczne wyjaśnianie pojęć związanych z funkcjonowaniem grup kultowych, ich funkcjonowaniem i oddziaływaniem na młodego człowieka. Także i w tym aspekcie działania rodzicielskie (ich postawy) mogą być wyjątkowo skuteczne. Chodzi o to, aby bardziej koncentrować się na wymiarze denotacyjnym pojęć i wyposażać młodzież w wiedzę z zakresu zagrożeń jakie niosą grupy kultowe. Ważnym zagadnieniem jest przekazanie młodzieży rzetelnej wiedzy na temat zagrożeń ze strony sekt.

Zakończenie

Osiągnięcia współczesnej psychologii rozwojowej i klinicznej wskazują wyraźnie na istnienie mechanizmów psychologicznych, które wiążą różnego rodzaju zachowania rodziców z zachowaniami dziecka. Właściwe postawy rodziców stymulują rozwój dziecka, pozwalają dziecku osiągać dojrzałość psychospołeczną i są tymi mechanizmami, które mogą najskuteczniej obniżyć cechę

---

³⁶ Por. M. Ryś, *Ku dojrzałości osobowej*, [w:] K. Ostrowska, [red.], M. Ryś, *Wychowanie do życia w rodzinie*, Warszawa 1999, s. 22-39.

³⁷ M. Przybysz-Zaremba, *Kontrola rodzicielska a zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży*, „Pedagogika Społeczna” (2017) 4, s. 142.

podatności dziecka na manipulacyjne oddziaływania grup kultowych. Rodzice stanowią dla dziecka wzorce osobowe. Dziecko identyfikując się z rodzicami przejmuje ich zachowania i postawy. Dzięki więzi uczuciowej, która najpełniej ujawnia się w pozytywnych postawach rodzicielskich dziecko internalizuje zasady wyznawane przez rodziców. Z czasem stają się one jego własnymi zasadami³⁸. Relacje z rodzicami poprzez postawy rodzicielskie pozwalają dziecku skutecznie kształtować obraz własnego „ja”. Z kolei ten obraz wręcz determinuje funkcjonowanie w dorosłości: dojrzałe lub niedojrzałe.

Uwrażliwienie rodziców na konsekwencje ich postaw rodzicielskich i wychowawczych wydaje się być wręcz niezbędnym działaniem zapobiegawczym przeciwko różnym zagrożeniom wobec dorastających dzieci. Postawy rodziców są jednym z ważniejszych elementów warunkujących zarówno dojrzałą osobowość dziecka, jak również dojrzałe zachowania dzieci będące konsekwencją wspomnianej osobowości. Wśród dojrzałych zachowań należy widzieć te zachowania, które pozwalają dziecku prawidłowo funkcjonować w relacjach interpersonalnych. Takim zachowaniem jest między innymi odporność na manipulacyjne oddziaływania przedstawicieli różnych grup kultowych.

Aby wyciągnąć jednak bardziej precyzyjne wnioski dotyczące postaw rodzicielskich oraz odporności dziecka na manipulację należałoby podjąć badania empiryczne w oparciu o liczniejszą reprezentację badanej młodzieży. W ewentualnych badaniach empirycznych wskazane byłoby wyodrębnić kryteria przyrządkowujące do grup o określonych postawach rodzicielskich oraz określić kryteria wskazujące na uległość wobec manipulacji językowej.

---

³⁸ Por. M. Sabaj-Sidur, *Percepcja postaw rodzicielskich a nadzieja na sukces młodzieży*, „Fides et Ratio” (2018) 2, s. 228.

Bibliografia

- Abgrall J., *Sekty. Manipulacja psychologiczna*, Gdańsk 2005.
- Alexiewicz T., *Wiara w pigułce, czyli sekty. Rozmowa o destrukcyjnych ruchach religijnych parareligijnych*, Poznań 1998.
- Alexiewicz T., *Psychomanipulacja w sektach*, „Albo albo. Problemy psychologii i kultury. (Sekty i kultury)” (2001) 2, s. 136-143.
- Bear H., *Jugendreligionen*, [w:] H. Gasper [red.], J. Müller, F. Valentin, *Lexikon der Sekten, Sondergruppen und Weltanschauungen. Fakten, Hintergründe, Klärungen*, Freiburg 1994, s. 542-546.
- Bukalski S., *Podatność młodzieży na oddziaływania grup kulturowych*, Szczecin 2006.
- Bukalski S., *Skala Podatności na Działania Grup Kulturowych. Podręcznik*, Szczecin 2011.
- Bukalski S., *Manipulacyjny język w grupach kulturowych*, [w:] D. Krok [red.], S. Pawiński, *Język przekazu religijnego*, Opole 2006, s. 65-79.
- Doktór T., *Udział ojca w wychowaniu a uczestnictwo w ruchu parareligijnym*, [w:] T. Doktór [red.], *Ruchy pogranicza religii i nauki jako zjawisko socjopsychologiczne*, t. 1, Warszawa 1984, s. 42-59.
- Hanas Z., *O różnych formach manipulacji człowiekiem*, „Communio” (2000) 11, s. 55-67.
- Hanausek T., Mikrut G., *Sekty, pieniądze i władza*, „Sekty i Fakty” (2001) 9, s. 11-14.
- Institut für Angewandte Tiefenpsychologie, *Sind Sie anfällig für Sekten?* <http://www.sektenberatung.ch/Hilfen/> (30.08.2001).
- Jankowska M., *Psychomanipulacja jako technika werbunku wykorzystywana przez sekty oraz ich fasadowe organizacje*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy” (2012) 4, s. 161-174.
- Klosinski G., *Psychokulte. Was Sekten für Jugendliche so attraktiv macht*, München 1996.
- Mącik D., *Rola postaw rodzicielskich w kształtowaniu wczesnych nieadaptacyjnych schematów. Badania populacji nieklinicznej*, „Polskie Forum Psychologiczne” (2018) 1, s. 201-215.
- Nowakowski P.T., *Sekty. Co każdy powinien wiedzieć*, Tychy 1999.
- Plopa M., *Psychologia rodziny: teoria i badania*, Kraków 2005.
- Przetacznik-Gierowska M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*, t. 2, Warszawa 1994.
- Przybysz-Zaremba M., *Kontrola rodzicielska a zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży*, „Pedagogika Społeczna” (2017) 4, s. 133-146.
- Reber A., *Słownik psychologii*, Warszawa 2000.
- Ritchie J., *Tajemniczy świat sekt i kultów*, Warszawa 1994.
- Ross J.C., Langone M.D., *Cultus. What Parents Should Know*, New York 1988.
- Ryś M., *Ku dojrzałości osobowej*, [w:] K. Ostrowska [red.], M. Ryś, *Wychowanie do życia w rodzinie*, Warszawa 1999, s. 22-33.
- Ryś M., *Wychowanie do miłości*, [w:] M. Ryś [red.], *Autorytet prawdy. Wychowanie dzieci i młodzieży*, Warszawa 2006, s. 151-170.
- Sabaj-Sidor M., *Percepcja postaw rodzicielskich a nadzieja na sukces młodzieży*, „Fides et Ratio” (2018) 2, s. 227-240.
- Schulze A., *Sekten. Die 5 Phasen der Indoktrination. Wo werben Sekten und welche Menschen werden Mitglieder?*, München 1998.
- Singer M.T., Lalich J., *Sekten. Wie Menschen ihre Freiheit verlieren und wiedergewinnen können*, Heidelberg 1997.
- Stelmach J., *Sztuka manipulacji*, Warszawa 2018.
- Szostak M., *Sekty destrukcyjne. Studium metodologiczno - kryminalistyczne*, Zakamycze 2001.
- Ulman P., *Społeczne i rodzinne uwarunkowania uzależnień u dzieci i młodzieży*, „Fides et Ratio” (2011) 4, s. 74-86.

- Ziarek E., *Obraz siebie nastoletnich dziewcząt różnie oceniających bilans życiowy matek a ryzyko podatności na psychomanipulację*, [w:] E. Narecka [red.] E. Ziarek, *Psychomanipulacja a młodzież. Zjawisko - zagrożenie - pomoc*, Lublin 2002, s. 17-26.
- Ziemska M., *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 1973.
- Zimbardo P.G., *Jeder kann von einer Sekte verführt werden*, „Psychologie heute” (1997) 11, s. 34-37.

Streszczenie

Przedmiotem analizy niniejszego artykułu było ukazanie roli postaw rodzicielskich w minimalizowaniu podatności młodzieży na manipulacyjne oddziaływanie grup kultowych (sekt).

W pierwszej części artykułu została przedstawiona problematyka związana z manipulacyjnymi działaniami grup kultowych. Istota manipulacji sprowadza się do przejęcia kontroli jednej osoby nad drugą bez wiedzy i zgody tejże osoby. Powyższe zagadnienie to aspekt przedmiotowy analizowanej w artykule zależności.

Druga część artykułu ukazuje aspekt podmiotowy analizowanej zależności, czyli uwarunkowania podatności w okresie dorastania młodego człowieka.

Trzecia część artykułu to sugestie profilaktyczne związane z właściwymi postawami rodzicielskimi. Działaniami zapobiegawczymi są postawy rodziców: akceptująca, współdziałania z dzieckiem, właściwa swoboda oraz uznawanie praw dziecka. W kontekście takich postaw możliwe jest skuteczniejsze promowanie właściwych systemów wychowawczych, dążenie do prawidłowego rozwoju moralnego oraz wzmacnianie tych cech osobowości, które prowadzą do kształtowania dojrzałej osobowości.

Dokonana analiza upoważnia do stwierdzenia, że preferowane przez rodziców postawy mogą minimalizować podatność dorastających dzieci na manipulacyjne oddziaływanie.

SŁOWA KLUCZOWE: dzieci, rodzice, grupy kultowe, manipulacyjne oddziaływanie

Abstract

Parental attitudes protecting children from the manipulative activity of cult groups

The subject of the analysis of this article is to present the role of parental attitudes in minimizing the vulnerability of the youth to manipulative effects of cult groups (sects).

The first section of the article presents the issue related with manipulative actions of cult groups. The essence of manipulation is broken down to taking control of one person by another without the knowledge and consent of this individual. The above-mentioned issue is the subject aspect of the dependency analyzed in this article.

The second part of the article presents the subject aspect of the analyzed dependency, meaning the conditions of dependency during the growing-up period in a young man's life.

The third part of the article contains preventive suggestions related with proper parental attitudes. Parental attitudes are preventive actions: one, which is accepting, of cooperation with the child, proper freedom and acknowledging the child's rights. It is possible to promote proper upbringing systems in the context of such attitudes, as well as striving for proper moral development and strengthening the personal traits, which lead to developing a mature personality.

The analysis entitles to a conclusion that the attitudes preferred by parents can minimize the vulnerability of growing children to manipulative effects.

KEYWORDS: children, parents, cult groups, manipulative activity.